

פעילות: פרדי הירש – דמותו של מחנך

מסרת הדין:

1. בחינת דמותו של מחנך בשעת חירום באמצעות ניתוח בחירותיו.
2. דיון בערך הדוגמה האישית כשיטת חינוך.
3. בחינת ערך האינדיבידואליזם מול ערך הקולקטיב – הקבוצה.

רקע לדיון:

מיהו פרדי הירש?

שמו של פרדי הירש נקשר בראש ובראשונה עם חינוך ילדים ונערים יהודים בגטו טרזין (טרזנשטט) ובמחנה ההשמדה אשוויץ – בירקנאו.

פרדי הירש נולד בשנת 1916 בעיר אאכן בגרמניה, כבר בילדותו גילה ערכים של צופיות וציונות. הוא הצטרף לתנועת הצופים היהודיים בגרמניה ולארגון הספורט "המכבי הצעיר" וגם כאשר משפחתו היגרה לבוליביה בשנת 1926 הוא נשאר בגרמניה מתוך רצון וחלום להגיע לארץ ישראל. בשנת 1935 אחרי שעמד בראש ארגון יהודי בפרנקפורט עבר לפראג אשר בצ'כיה. גם שם נקשר מיד שמו עם הארגונים הספורטיביים היהודים ביניהם ארגון "הגיבור" – היא אגודת מכבי בפראג. כאן ארגן הירש פעילויות ספורט תחרותיות, משחקים ואימונים למאות ילדים כאשר הוא מפיץ את ערכי הקהילתיות היהודית, האחריות ההדדית והבריאות הגופנית – נפשית.

בשנת 1941 הועבר לגטו טרזין, שם ניהל את הפעילות החינוכית בתנאים הקשים של הגטו. כשהעבירו אותו למחנה ההשמדה אשוויץ – בירקנאו, הוא הקים את צריף 31, הצריף שכולו מורכב מילדים. פעילותו החינוכית בגטו ובמחנה ההשמדה השפיעה על יהודים רבים, זאת באמצעות חינוך לספורט ולערכים יהודיים ציונים. יש הסוברים כי פרדי הירש נטל את חייו באשוויץ בשנת 1944 כאשר נודע לו כי הם מולכים את כל הילדים להשמדה ואין ביכולתו לעשות עוד להצלתם.

פעילותו של פרדי הירש בגטו טרזין (טרזינשטט)

באוקטובר 1941 הוקם גטו טרזין בו רוכזו יהודי צ'כיה. הירש אשר שהה אף הוא בגטו הקים את "ארגון הסייע" אשר תפקידו היה לסייע למגורשים לארוז את חפציהם במעבר אל הגטו. הוא גייס את חברי תנועות הנוער לעבוד בארגון, זאת מתוך תקווה שפעילותם תסייע לבניית הקהילה מחדש וזו תגן על הנערים הפועלים בארגון.

כאשר נשלח בראשית 1942 לגטו טרזין, הוא מונה למנהל מחלקת הבניינים של הגטו. הוא ניצל לטובה את כוחו ותפקידו אחרי שעות העבודה הוא עסק בפעילות חינוכית רבות. לאחר חודש עבר לעבוד במחלקה החינוכית: הוא עשה הכל כדי לשפר את חייהם של ילדי הגטו. הוא התעקש שהילדים יתאמנו וישחקו בכל יום בגטו, כי ראה בפעילות את הדרך היחידה להשרדותם. הוא טען כי גם בתנאים הכי קשים יש לשמור על צלם אנוש ועל כבודם של הילדים.

ביולי 1942 הוקמו אזורים מיוחדים לילדים בגטו, בעלי אופי של פנימייה. הירש הופקד על פעילות הספורט, יזם משחקים בגטו ואף יזם הקמת מגרש משחקים. בהנהגתו הילדים עברו הכשרה והקימו את מגרש המשחקים – דבר שסיפק להם תעסוקה וגאווה.

הירש היה מאוד מוערך בקרב האוכלוסייה היהודית ואפילו רכש כבוד מכמה קציני אס אס. הוא עשה כל מאמץ להציל את חיי הילדים ואף הצליח מפעם לפעם שלא יעלו למשלוחים להשמדה.

בקיץ 1943 הגיע למחנה טרזין משלוח של 1,200 ילדים מילדי גטו ביאליסטוק שהיו בדרכם לאושוויץ. הם שוכנו במחנה צריפים אשר הוקם מחוץ לטרזין, שם שהו בבידוד – ליהודי הגטו (ביניהם פרדי הירש) נאסרה הגישה אליהם. הירש דאג לשלומם ורצה ליצור קשר עם המחנכים של הקבוצה. הוא ניסה להיכנס אל מחנה הצריפים למרות האיסור. הוא נתפס על ידי החיילים הנאצים ונאסר לחודש והוחלט לגרשו לאושוויץ-בירקנאו עם עוד כ-5,000 יהודים בעיקר צ'כים (בתוכם, כ-300 ילדים מתחת לגיל 15).

פעילותו של פרדי הירש באושוויץ

נוכחות של ילדים באושוויץ-בירקנאו היתה מאוד יוצאת דופן – בדרך כלל הילדים נרצחו מיד אחרי הגעתם למחנה. הודות ליכולות האדירות של פרדי הירש למשא ומתן עם הקצינים הנאצים, הוא הצליח לקבל את אחד הצריפים (צריף מעץ) לטובת הילדים, ויצר את "צריף הילדים".

בהגיעו למחנה, הירש הכיר בצורך הדחוף להעסיק את מאות הילדים והצליח לשכנע את ד"ר מנגלה, שנוכחות הילדים בצריפים מפריעה לעבודת המבוגרים, ולבקשתו הוקצה עבורם צריף מיוחד – צריף 31. הירש ניהל את כל הפעילות בצריף, ולמרות הגבלת גיל הילדים ל-14, הצליח להכניס לצריף גם ילדים גדולים יותר כבעלי תפקידים, כמסייעים, שליחים וכדומה. הצוות החינוכי שהוא בחר היה בזכות ניסיון בטיפול בילדים – וגם גיטו כל מי שלא הייתה לו התייחסות להשתייכות תנועתית או אידיאולוגית. הירש אף קיבל אישור לערוך את מפקדי הילדים בתוך הצריף בשונה מהמפקד הכללי שנערך במחנה, בדרך כלל בתנאים בלתי אנושים של קור קיצוני לפחות ששה חודשים בשנה. הפעילות בצריף הילדים כללה פעילויות חינוכיות של לימוד נושאים שונים (יהדות, היסטוריה, גיאוגרפיה ועוד) על סמך זיכרונם של המחנכים – שכן לא היו להם ספרים. (עד שהצליחו לגייס מס' מועט ביותר). גם נכללו פעילויות ספורטיביות מתוך אמונה כי יש לשמור על חוסנם הנפשי והגופני של הילדים, זאת לצד פעילויות ריקוד ודרמה. קירות הצריף מולאו בציורי פיות, שלגיה ושבעת הגמדים, אסקימוסים, פרחים ועוד, דבר ששיפר את מצב רוחם של הילדים בצריף. הירש אף הצליח לארגן הצגת תיאטרון שהועלתה על ידי הילדים, בעבור הילדים ששהו בצריף הייתה זו "פיסת גן עדן", לעומת הגהנום שבחוץ והטרור שהשליטו קציני האס אס. לעיתים הצליח לספק מנות מזון גדולות יותר משחולקו בגטו והביא לילדים מרק חם, חלב וביצים. הירש הקפיד מאוד על בריאותם של הילדים: הוא חייב אותם להתקלח כל יום ולבדוק האם נשאו בכינים. לאחר שהגיע משלוח נוסף של יהודים שהו בצריף כ-500 ילדים.

במרס 1944 נדרשו אנשי "מחנה המשפחות" להתארגן לקראת משלוח למחנה הסגר בשם היידברק; הירש נפרד מחניכיו. לאחר מכן נודע לו מהמחלת הבינלאומית באושוויץ, כי כל אנשי המשלוחות מיעדים להישלח לתאי הגזים. המשלחת ביקשה ממנו לעמוד בראש ההתקוממות במחנה המשפחות. הוא הבין כי אין תוחלת להתקוממות זו וסביר שרובם יהרגו, אך אולי יהיו כמה שיצליחו להימלט ויספרו לעולם על הזוועות הקורות באושוויץ.

הוא ביקש שהות על מנת לחשוב אם להיענות לבקשת המחנתת או לא. אסירי מחנה המשפחות נשלחו לתאי הגזים, ביניהם חניכיו של פרדי הירש. רגעים ספורים לפני מותם בחדר בו הסירו את בגדיהם, פצחו בשירת ההמנון הצ'כי וה"תקווה". לא ברור גורלו של פרדי הירש: האם ניספא ביחד עם הילדים או שמת ערב קודם לכן.

כך או אחרת פרדי הירש ייזכר כאחד האנשים והמחנכים הגדולים של אותה תקופה וכדמות יהודית המייצגת מעשה גבורה, אומץ ומצוינות.

דיון (קטעי מקורות+ שאלות מנחות):

תרגיל:

דמיינו כי אתם עומדים בתוך נעליו של פרדי הירש, בתקופת מלחמת העולם השנייה. נסו לברר איך הייתם אתם נוהגים באותן הדילמות בהן היה הירש:

דילמה	בחירת פרדי הירש	הבחירה האישית שלי
1. משפחתו היגרה לבוליביה בתחילת שלטון הנאצים - האם להגר איתם או להישאר בגרמניה לבד?	נשאר בגרמניה מתוך רצון להגיע לארץ ישראל	
2. התפתחות אישית (אינדיבידואל) אל מול עשייה קהילתית הקדשת הזמן לתנועה יהודית ציונית ולארגון תחרויות ספורט.	ארגן פעילויות ספורט תחרותיות, משחקים ואימונים כאשר הוא מפיץ את ערכי הקהילתיות היהודית-ציונית, האחריות ההדדית ובריאות גוף- נפש.	
3. הירש מונה למנהל מחלקת הבניינים של הגטו- האם לנצל את המעמד לטובתו האישית על מנת לשרוד (ואולי במעמד חזק יותר להשיג דברים נוספים לטובת הילדים שאיתם עבד) או לנצל את מעמדו לטובת הקהילה?	ניצל לטובה את עוצמתו ותפקידו ולאחר שעות העבודה עסק בפעילות חינוכית. לאחר חודש הועבר לעבוד במחלקה החינוכית. התעקש שילדים יתאמנו ויפעלו בכל יום בגטו, כי ראה בפעילות זו את הדרך היחידה להשרדותם.	
4. הגעת משלוח של 1,200 ילדים מילדי גטו ביאליסטוק שהיו בדרכן לאושוויץ, איסור התקרבות אליהם... האם לנסות ליצור קשר או לא?	הירש דאג לשלומם ורצה ליצור קשר עם המחנכים של הקבוצה. הוא ניסה להיכנס אל מחנה הצריפים למרות האיסור. כתוצאה מכך שהה במאסר ונשלח לאושוויץ.	
5. הגעה למחנה אושוויץ... האם לדאוג להשרדות אישית או להמשיך בפעילות	הירש הקים את צריף 31 בו נערכה פעילות חינוכית מגוונת לילדים	

	וצעירים, דאג לבריאותם ואף הצליח להשיג להם מזון משופר.	החינוכית? (יש לזכור שפרדי הירש מת באושוויץ ותפקידו החינוכי כאשר אולי יכול להינצל במחתרת היהודית במחנה)
	לא ברור מה איך פרדי הירש נהרג באושוויץ-ביחד עם הילדים או ערב קודם לכן.	6. בקשה מהירש לעמוד בראש ההתקוממות נגד הנאצים בגלל ידיעה על משלוח המשפחות לאשוויץ... האם להנהיג את המרד (ולעזוב את הילדים) או להישאר ביחד עם הילדים עד סוף גורלם.

לאור התרגיל:

- האם בחירותיכם דומות לבחירותיו?
- איזו דמות מצטיירת מבחירותיו של הירש? האם היום דמות כמות שלו שמקדמת את הכלל מעל היחיד היא דמות עכשווית בעיניכם? האם הייתם רואים במנהיגותו של הירש מנהיגות שהייתם רוצים היום?
- איך דמותו של מחנך או מנהיג נבחנת במצבי חירום? איך יתבטא אצל הירש מנהיגותו, יוזמתו ולקיחת אחריותו?

איך שלושת תחומים אלה צריכים לבוא לידי ביטוי במנהיג של היום?

שאלות לדיון:

הירהורים על המונח דוגמא אישית:

כל מי שדמותו נשאת חקוקה בבניו, אינו מת אלא למחצה.

קארלו גולדוני

מעטים הם ההורים המטביעים בילדיהם את עקרונותיהם באמצעות דוגמאות חייהם.

סמואל ג'ונסון

ילדים מעולם לא הצטיינו בקשב להוריהם, אבל אף פעם לא הפסיקו לחקות אותם. הם מוכרחים, אין להם דגמי חיקוי אחרים.

ג'יימס בולדווין

לעתים רחוקות ייטיבו האנשים וישתכללו אם אין להם דוגמה אחרת לחיקוי מלבד עצמם.

- ציינו דוגמא אישית שנובעת מתוך חייכם, החיים של האנשים שסביבכם או אישיים ממדינת ישראל או מחו"ל. כמו כן ציינו התנהגות לא הולמת שהנהיגה אנשים להתנהגויות שליליות.
- באיזה תחומים דמותו של מחנך צריכה להוות דוגמא אישית לחניכיו?
- איך אנחנו בוחרים באיזה דוגמאות להשתמש בחיינו האישיים?
- איזה מאפיינים נמצאים במחנך האידיאלי לדעתכם? מהו טיב הקשר בין המחנך הזה לתלמידיו/חניכיו?
- איזו דוגמא אישית הייתם רוצים לתת אתם לחבריכם ולטובבים אתכם? [ניתן לכתוב את הדברים על פתקים אישיים, להכניסם לתיבה ולפתוח אותה לקראת תום השנה. כל שניתן יהיה לבדוק האם התלמידים הגשימו את שאיפותיהם בנושא הדוגמא האישית].
- הכלל אל מול היחיד: אלו ערכים בעיניכם מובילים אתכם כיום? את החברה? המדינה?
- האם לקיחת אחריות על ערכי הכלל היא בהכרח הקרבה אישית?

דוגמאות נוספות למען ערכי הקבוצה אל מול ערכי היחיד: הצטרפות ליחידות קרביות, שנת שירות בהתנדבות, הקמת קיבוץ, הקמת קומונה למטרות חברתיות, הצטרפות לאגודות חברתיות, התנדבות בגופים שונים על חשבון הזמן הפרטי ועוד...

דמותו של פרי הירש מעלה נושאים נוספים לדינונים אותם ניתן לערוך בכיתה:

1. דיון בשאלת הכבוד האישי במצבים טראומטיים – לא רק בשואה כאירוע ללא תקדים אלא במצבים פחות קיצוניים (נפילת קטיושות בשדרות וכו')
2. ערכי החברות כחלק מערכי הקבוצה.
3. הספורט כמסייע בתהליכים חינוכיים – "נפש בריאה בגוף בריא".